

Josef kardinál Beran

„Muž, který se nedal komunisty koupit“

Ve dnech 29.–30. listopadu 2023 uspořádal Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR) na Arcibiskupství pražském mezinárodní konferenci věnovanou osobnosti kardinála Josefa Berana a jeho účasti na II. vatikánském koncilu.

Kardinál Beran (1888 až 1969) působil před druhou světovou válkou jako rektor Arcibiskupského semináře v Praze, za nacistické okupace byl vězněn v koncentračním táboře Dachau a v roce 1946 byl jmenován pražským arcibiskupem. Za svůj odpor proti církevní politice KSČ, od jejíž představitelů si vysloužil nálepku muže, který se nedal koupit, byl šestnáct let internován na různých odlehlých místech bez jakéhokoli styku se svojí diecézí. V roce 1965 byl na základě jednání vatikánských diplomatů a československé vlády propuštěn a bylo mu povoleno vycestovat do Říma k převzetí kardinálského klobouku. Jeho návrat zpět do vlasti byl současně označen za „nežádoucí“.

Jedním z cílů konference, jíž zaštitil Dominik kardinál Duka, bylo připomenutí 5. výročí přenesení kardinálových ostatků z Říma a jejich pietního uložení v katedrále sv. Víta, Václava a Vojtěcha na Pražském hradě (2018). Dále chtěli pořadatelé rovněž připomenout 135. výročí narození (29. prosince 1888) tohoto důsledného zastávce práv církve a věřících v době nacistické a komunistické perzekuce.

II. Vatikánský koncil

Na konferenci zazněla vystoupení polských, slovenských a českých historiků na širokou paletu témat souvisejících buď přímo s průběhem II. vatikánského koncilu z let 1962–1965 (pořádán byl z iniciativy papeže Jana XXIII. a jeho hlavním cílem mělo být přiblížení katolické

církve modernímu světu, tzv. *aggiornamento*), nebo s tím, jak se jeho myšlenky promítly do života místní církve v Československu či v Polsku. Účastníci konference se mohli rovněž seznámit s probíhajícím procesem beatifikace kardinála Berana. Na toto téma vystoupil během prvního konferenčního panelu vicepostulátor, tj. kněz odpovědný za českou fázi blahořečení, pater Marek Miškovský. Beatifikační proces zpravidla trvá velmi dlouho a v současné době je ukončena jeho česká část. Do Říma bude k následnému hodnocení zasláno tzv. *positio*, tedy text obsahující veškerá svědectví o životě a činnosti kandidáta na blahořečení. Pater Miškovský také zdůraznil, že projev kardinála Berana během koncilních jednání v roce 1965 vzbudil mnohem větší zájem než většina vystoupení oficiální koncilní delegace z Československa.

Proč tomu tak bylo, vysvětlilo následující vystoupení Milana Bárty (ÚSTR) věnované aktivitám československé rozvědky ve Vatikánu v polovině 60. let. Účastníci II. vatikánského koncilu zcela správně předpokládali, že československá delegace je pod bedlivým dozorem a že její vystupování není svobodné. Bárta nastínil, jakým způsobem se rozvědka pokoušela získávat informátory (např. patera Vladimíra Boublíka) a jak se střídavými úspěchy pronikala mezi bohoslovce studující na české koleji Nepomucenum i mezi české a slovenské exulanty v Římě. Do bezprostředního okolí kardinála Berana se navzdory soustředěnému

Oficiální portrét Josefa Berana u příležitosti kardinálského svěcení v roce 1965 (foto: archiv Stanislavy Vodičkové)

úsilí zpravodajcům proniknout nepodařilo.

Polští účastníci konference, prof. Rafał Łatka (IPN a Univerzita kardinála Stefana Wyszyńskiego ve Varšavě) a prof. Mirosław Szumiło (IPN a Univerzita Marie Curie-Skłodowské v Lublinu) bohužel nemohli ze závažných důvodů dorazit osobně. Jejich vystoupení přečetli v českém překladu Libor Svoboda a Michal Pehr, oba z ÚSTR. Z vystoupení prof. Łatky vyplynulo, že na rozdíl od zástupců Československa mohla polská koncilní delegace díky silné autoritě polského primase kardinála Wyszyńskiego vystupovat jako úzce spolupracující tým. Přesto i na jejich působení na koncilu dopadl stín provokace polské zpravodajské služby, když byli laickými kruhy, které kolaborovaly s polským režimem, křivě

nařčení z přílišného adorování Panny Marie.

Přednáška prof. Szumiła se zaměřila na kontakty biskupů z Polska a z Československa během koncilu. Polští hierarchové záhy zjistili, že s oficiální delegací svobodně jednat nemohou, a proto se zaměřili na exulanty, zejména na slovenského jezuitského biskupa Pavla Hnilicu. Jeho prostřednictvím se posléze podařilo zprostředkovat kněžím a věřícím na Slovenskou např. náboženskou literaturu tištěnou v Římě.

V odpoledním přednáškovém panelu vystoupila jako první Stanislava Vodičková (ÚSTR) s příspěvkem mapujícím činnost kardinála Josefa Berana v exilu. Přestože po uvolnění z internace zbývalo kardinálu Beranovi již jen několik let života (zemřel 17. května 1969), stihl ještě navštívit koncentrační tábor Dachau, kde byl za druhé světové války vězněn, nebo krajany v USA a v Kanadě. Kdekoli se objevil, byl středem pozornosti tisku. Vždy otevřeně upozorňoval na metody komunistického útisku, které považoval za daleko rafinovanější a nebezpečnější než nacistické. V roce 1968 z darů, které ke svým osmdesátinám obdržel především od amerických krajanů, zakoupil pro emigranty z okupovaného Československa poutní dům Velehrad, který dodnes slouží českým poutníkům v Římě.

Eva Vybíralová (ÚSTR) se zaměřila na papežskou „Východní politiku“ ve vztahu k církvi v Československu. Jedním z jejích výsledků bylo, že kardinála Berana uvolnili z internace a do čela pražské arcidiecéze uvedli s titulem apoštolského administrátora Františka Tomáška.

Markéta Doležalová (ÚSTR) se věnovala osobnosti Marie Elišky Pretschnerové (roz. Anny Pretschnerové), představené školských františkánek, která i v okleštěných podmínkách normalizace hledala cesty, jak provést svoji kongregaci i další ženské řehole liturgickou obnovou. Michal Pehr (ÚSTR) ve své přednášce popsal pokus s mocí kolaborujícího

Mírového hnutí katolického duchovenstva (MHKD) přisvojit si výsledky koncilu a vykládat je zcela scestně tak, aby souzněly s komunistickou ideologií.

PESTRÝ ZÁVĚR KONFERENCE

Druhý konferenční den (30. listopadu 2023) zahájil doc. Jaroslav Šebek (Historický ústav AV ČR) příspěvkem k osobnosti Františka Tomáška a jeho vztahu ke kardinálu Beranovi. Setkali se během II. vatikánského koncilu, na němž byl Tomášek nejprve neznámým účastníkem. Ledy mezi nimi byly záhy prolomeny, jak dokládá písemná pozůstalost kardinála Berana obsahující řadu příkladů jejich přátelské korespondence.

Eva Vybíralová během své přednášky o papežské politice k církvi v Československu (foto: Martin Vacek)

František Tomášek během dvou dekád následujících po koncilu vyrostl z vesnického katechety do důstojného Beranova nástupce na pozici pražského arcibiskupa a českého primase.

Následovala vystoupení obou slovenských účastníků konference, prof. Róberta Letze (Univerzita Komenského, Bratislava) a dr. Agáty Šustové-Drelkové (Historický ústav Slovenské akademie věd, Bratislava). Prof. Letz se zabýval slovenskou účastí na II. vatikánském koncilu, zejména aktivitami biskupů Ambróze Lazíka a Eduarda Nécseye. Oba byli vystaveni silnému tlaku. Na jedné straně museli vystoupit s oficiálními materiály připravenými MHKD, na druhé straně si chtěli zachovat manévrovací prostor pro styk se slovenským katolickým exilem. Dr. Šustová-Drelková se věnovala vlivu pontifikátu Jana Pavla II. na rozvoj slovenského katolického disentu.

V závěrečném bloku přednášek vystoupil doc. Stanislav Balík (Masarykova univerzita, Brno), který provedl srovnání proslovu kardinála Josefa Berana s ostatními vystoupeními členů československé delegace na II. vatikánském koncilu. Zatímco většina českých a slovenských vystupujících se držela úzce duchovních témat, kardinál Beran zaujal výzvou k prosazování svobody svědomí a k pozitivnímu přístupu k odkazu mistra Jana Husa. Následovalo vystoupení Libora Svobody (ÚSTR) k české exilové katolické publicistice, kterou přítomnost kardinála Berana výrazně podpořila. Největším úspěchem v této oblasti bylo podle Svobody založení střediska Velehrad a Křesťanské akademie Řím, která se aktivně podílela na vydávání náboženské literatury a časopisů *Studie* a *Nový život*.

Dvoudenní konferenci zakončil Petr Kopal (ÚSTR), který přítomné provedl přehlídkou českého historického filmu 60. let od velkolepých historických fresek režiséra Františka Vlášila (*Markéta Lazarová*, *Údolí včel*) po méně známé snímky. Obraz církve ve všech zmiňovaných filmových dílech však odpovídal dobovému předsudečnému narativu.

Veškeré příspěvky z konference lze zhlédnout na YouTube kanále ÚSTR. *Markéta Doležalová*